

אליעזר פאפו, *לה מגילה די סאראיי – "La Megila de Saray"*, הוצאת המחבר, ירושלים 1999.

כל מי שקורא את ספרו של אליעזר פאפו "לה מגילה די סאראיי" אינו יכול שלא להתרשם ממנו עמוקות. ספר זה, המאחד בתוכו עתיק וחדש במיזוג של שפה עתיקה וסגנון מיוחד במינו, כתוב כולו בשפת הלאדינו. בימים שנשארה בחיים רק השפה הספרדית-היהודית שבעל פה, הספר משמר את הניב המיוחד והלא מוכר של הלאדינו של יהודי סראייבו בתקופות השונות שבהן הוא עוסק. כמו כן ניתן לזהות בו רמות לשוניות שונות, המשתנות מדמות לדמות – הדבר מתבטא בדיאלוגים הרבים שרוב הספר בנוי מהם. נוסף על כך בולט הסגנון המיוחד של המחבר, אשר יונק ממקורותינו הקלסיים, התנ"ך והספרות הרבנית. ניתן לומר כי מבחינה זאת הספר מהווה תחייה של הסגנון הרבני הספרדי שאינו שכיח זה דורות.

היסטוריה, אגדה ומעשייה, משולבים בספר זה בהרמוניה שלימה, כדי ליצור קהילת סאראיי אחת ונצחית. אכן המחבר מצליח לבטא את נשמת הקהילה היהודית מכל הזמנים, מן האירועים הבולטים ועד לחיי היום יום. רבים מפרקי הספר עוסקים באירועים היסטוריים חשובים של יהדות סראייבו, בחלקם מוכרים ובחלקם מועברים בעל פה מדור לדור, שבספר זה הועלו על הכתב בפעם הראשונה. מצד שני הסופר מעלה בספרו אירועים וסיפורים שהם חלק מעולם האגדה של יהדות סראייבו – גלות אשר עד כה לא זכתה לתשומת לב מספיקה – ואלמלא ספר זה היו הולכים לאיבוד. לא חסר גם הפן הדמיוני, שהוא פרי עטו הבלעדי של המחבר.

הדיאלוגים הבונים את רוב הספר מהווים דוגמאות חיות ואמיתיות לוויכוחים הנצחיים שמעסיקים יהודים בכל הדורות ובכל קהילות ישראל: על החיים ועל המוות, על היהדות ועל ההתייוונות, על האידיאליזם ועל הציונות. דיאלוגים אלה, אף שהם בנויים בסגנון יהודי-ספרדי טהור, על פי המסורת היהודית, מזכירים סגנונות שאנו מוצאים בספרות המודרנית.

דמויות הספר מהוות אבות-טיפוס של דמויות יהודיות-ספרדיות מכל הדורות, מגירוש ספרד ועד לימינו אנו, על תקוותיהן, פחדיהן וספקותיהן. ולמרות האינטלקטואליות הרבה שלהן, הן מצליחות לשמור על חיותן, לרגש ולהצחיק. הספר כולו ספוג בהומור ספרדי-יהודי דק, אשר בא לידי ביטוי לא רק בעיצוב הדמויות ובדיאלוגים הניתנים בפיהן, אלא גם בגישתו הכללית של המחבר לעולם ולחיים בכלל, אשר עוטפת את כל הספר.

מדובר בספר מעניין מאוד ואף חשוב, התורם תרומה מיוחדת לספרות הלאדינו המתחדשת בימינו.

מתילדה כהן-סראנו

■ דניאל י' לסקר, הקראות וחקר היהדות, תרבות היהודים בארצות האסלאם וחקר הגניזה — מחקר הקתדרה ע"ש יוסף וסיל מיזור, בעריכת מרדכי עקיבא פרידמן, א, אוניברסיטת תל־אביב תש"ס, 29 עמ'.

לפנינו פרסום ראשון בסדרה, ואם הפרסום הזה ישמש סימן לבאים, מובטחת לקוראים ולחוקרים סדרה מעניינת וחשובה.

המאמר הנוכחי מושתת על הרצאה שנשא המחבר לזכר פרופ' ש"ד גויטיין ז"ל, ועוסק בניתוח מתודולוגי של חקר הקראות.

במאמר חמישה פרקים: הסיבות לשוליות חקר הקראות, חשובי חוקרי הקראות בעבר, תוצאות לא רצויות משוליות חקר הקראות, הקראים כ"מתנגדי הרפואה", סיכום.

המחבר פורס בפני המעיין תמונה רחבה ומעמיקה של מצב המחקר ושל הגורמים לדלותו היחסית, תוך ליבון סוגיות נבחרות שבאמצעותן הוא מדגים את טיעונו.

המאמר מנוסח בלשון רהוטה ומאופקת, מעמיד לרשות החוקר ביבליוגרפיה עשירה מאוד בתחום הנדון, ואף מציע כמה כיוונים להמשך המחקר ולשינוי במעמד של חקר הקראות.

המאמר ראוי לשמש מעתה נקודת ייחוס חיונית בכל דיון שיעסוק בקראות ובחקר הקראות.

■ משה חלמיש, הקבלה בתפילה, בהלכה ובמנהג, הוצאת אוניברסיטת ברא"ל, רמת־גן תש"ס, 686 עמ'.

באסופה שלפנינו כינס פרופ' חלמיש שלושים ואחד מאמרים, העוסקים בהיבטים שונים של השפעת הקבלה על התפילה, ההלכה והמנהג. אלו מקובצים בשלושה שערים כדלהלן: א. נושאי יסוד: בעיות בחקר השפעת הקבלה על התפילה; "לשם יחוד" וגלגוליו בקבלה ובהלכה; ההתמודדות עם חובת הכוונות; שלושה־עשר שערים שברקיע. ב. אישים ושיטות: סמכותו ההלכתית של הזוהר; הנחת תפילה של יד מיושב — לבירור מעמדו ההלכתי של הזוהר; הקבלה בפסיקתו של ר' יוסף קארו; מעמדו של האר"י כפוסק; הקבלה בסידורו של ר' יצחק ונה; ר' יחיא צאלח והקבלה; מעמד הקבלה בספר ההלכי מעיל קטן; הקבלה בשירת יהודי צפון־אפריקה; שירים לכבוד ר' שמעון בר יוחאי בצפון־אפריקה. ג. הלכה ומנהג בהשפעת הקבלה: מקומה של הקבלה במנהג; במבוכי ההנהגות בצפת; גלגוליו של מנהג קבלי; צדקה — המצוה למן קבלת צפת ואילך; שיחות חולין בבית כנסת — מציאות ומאבק; ברכות נדירות בין ברכות השחר; ברכת "הנותן ליעף כח"; ברכת "מגביה שפלים" — ברכה שנשתכחה; נפילת אפיים; אכילת דגים בשבת — טעמים ופשריהם; השיר "בר יוחאי"; מאימתי קורין את "כגונא" בערבית; תיקון ערב ראש חודש; תיקון שובבי"ם; תיקון ליל שבועות; אגידת ארבעת המינים; לנוסח "ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה"; נוסח קדום של "עלינו לשבח".

לאסופה קודם מבוא ונוספו לה: קיצורים ביבליוגרפיים; ארבעה מפתחות (אישים, כתבי היד, החיבורים והעניינים), ומראי מקום של המאמרים שפורסמו בעבר.

מפרקי הספר מתברר עד כמה עמוקה השפעתה של הקבלה על אורח החיים היהודי, אשר ביטוייו המובהקים הם התפילה, ההלכה והמנהג. המחבר פורס לפני המעיין תמונה עשירה ומרתקת הן מבחינה גאוגרפית (תימן, צפון אפריקה, ארץ ישראל, ספרד, מערב אירופה ומזרחה), הן מבחינת הזמן (ימי הביניים והעת החדשה), הן מצד טיב ההשפעה (גלויה וסמויה, ישירה ועקיפה).

המחבר עצמו עמד בדברי המבוא על כך שאין באסופה הזו משום מיצוי הנושא, ועם זאת יש בה להציע תשתית מחקרית מבוססת וחשובה לכל מחקר נוסף בתחום הזה.

The Archive of the Hakham Bashi in Istanbul (125–131)

Yaron Harel reports on the archive of the Hakham Bashi, the chief rabbi of the Ottoman Empire, which he has begun to catalogue. The documents, some ten thousand, are mostly Hebrew correspondence, dating from the late nineteenth and early twentieth centuries. Copies of the original documents are housed in the Central Archives for the History of the Jewish People, Jerusalem.

Dr. Harel teaches in the Department of Jewish History at Bar-Ilan University. His project is being carried out under the auspices of the Ben-Zvi Institute and other institutions.

RESPONSE (132–133)

The Messianic Rhetoric of Shmuel Yavne'eli / *Simon Shmueli*

BOOK REVIEWS (134–163)

Sarah Soroudi reviews *Pādyāvand*, a bi-lingual series on Judeo-Persian topics.

Ora (Rodrigue) Schwarzwald reviews *Sefarad in My Heart - A Ladino Reader*, edited by Moshe Lazar.

Tamar Alexander reviews *The Knight and the Captive Wife – A Study of a Ladino Romance*, by Shmuel Refael.

Shmuel Refael reviews *Voices from Jewish Salonika*, by David Bunis.

Steven (Shmuel) Fassberg reviews *A Grammar of Neo-Aramaic: The Dialect of the Jews of Arbel*, by Geoffrey Khan.